

მეტროპოლიტან მუზეუმის სკილოს
ძვლის ფირფიტის ჯვარცმის უნიკალური
იკონოგრაფია X საუკუნის მეორე ნახევრის
ბიზანტიის იმპერიალური იდეოლოგიის
კონტექსტში

UNIQUE ICONOGRAPHY OF AN IVORY CRUCIFIXION
PLAQUE AT THE METROPOLITAN MUSEUM
OF ART IN THE CONTEXT OF BYZANTINE
IMPERIAL IDEOLOGY IN THE SECOND HALF
OF THE X CENTURY

ნინო სიმონიშვილი

Nino Simonishvili

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი
Faculty of Humanities

საკვანძო სიტყვები: ბიზანტია, ომი, იდეოლოგია,
ჯვარცმა, X საუკუნე

Keywords: Byzantium, war, ideology, crucifixion, X century

მუსლიმებმა, რომელთაც ქრისტიანებთან წარმოებულ ომებში უკვე მერვე საუკუნის დასაწყისისთვის შეძლეს ახლო აღმოსავლეთისა და ჩრდილოეთ აფრიკის ქვენების დამორჩილება, სწრაფი და მზარდი წარმატებებით დიდი საფრთხე შეუქმნეს ბიზანტიის იმპერიას. იმპერიის წარუმატებელმა მცდელობამ, დაებრუნებინა არაბებთან წარმოებულ ომებში დაკარგული ტერიტორიები, ნათლად წარმოაჩინა მანამდე არსებული ბიზანტიური საომარი იდეოლოგიის სისუსტე და ომის კონცეფციის გადასინჯვის აუცილებლობა.

ახალი, სახეცვლილი საომარი იდეოლოგია IX საუკუნის დასასრულისათვის, მაკედონური დინასტიის მმართველობის პერიოდში, ჩამოყალიბდა და განსაკუთრებულად განვითარდა ბიზანტიის იმპერატორ კონსტანტინე პორფიროგენეტის მმართველობის (945-959) წლებში. მტრის წინააღმდეგ ქრისტიანების მიერ წარმოებულმა ახალმა ომებმა თანდათან „წმინდა ომის“ ხასიათი მიიღო.

საომარ რიტორიკაში მომხდარი ცვლილებები შესაბამისად აისახა თანადროულ ბიზანტიურ ვიზუალურ მედიაშიც. ომის თემის ინტეგრირება სხვადასხვა ფორმით მოხდა ბიზანტიურ მონუმენტურ მხატვრობაში, რელიეფურ სკულპტურასა და მცირე პლასტიკის ხელოვნების ნიმუშებში, რომელთა იკონოგრაფიამ მნიშვნელოვანი კონცეპტუალური ცვლილება განიცადა: რელიგიურმა თემებმა საომარი თემატიკის სემანტიკური დატვირთვაც შეიძინა.

მოხსენება ამ კონტექსტში განიხილავს ნიუ იორკის მეტროპოლიტენ მუზეუმის X საუკუნით დათარიღებული სპილოს ძვლის ფირფიტას, ჯვარცმის გამოსახულებით, რომელიც თავდაპირველად ტრიპტიქის ცენტრალურ ნაწილს წარმოადგენდა (ტრიპტიქის გვერდითი ნაწილები დაკარგულია და უცნობია, თუ რა იყო მათზე გამოსახული).

მიუხედავად არასრული მხატვრული სახისა, ჯვარცმის ეს უჩვეულო იკონოგრაფია, რომელიც უდავოდ ბიზანტიური საიმპერატორო წრის ძეგლს წარმოადგენს, დღემდე იქცევა

სპეციალისტთა განსაკუთრებულ ყურადღებას, რადგან მას პარალელი არ გააჩნია.

ჯვარცმის ტრადიციული იკონოგრაფია, რომელიც ჯვარცმული ქრისტეს, ღვთისმშობლის, იოანესა და ანგელოზების ფიგურებისაგან შედგება, ამ შემთხვევაში გართულებულია დამატებითი იკონოგრაფიული დეტალებით, რომელთაც აშკარა სემანტიკური დატვირთვა აქვთ.

მკვლევართა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ჯვარცმის ქვედა რეგისტრში წარმოდგენილი იმ ფიგურის იდენტიფიკაცია, რომელსაც ქრისტეს ჯვარი უფატრავს მუცელს. მეცნიერთა ერთი ჯგუფი მას ძველი ბერძნული მითოლოგიიდან ცნობილ ქვესკნელის ღვთაება ჰადესის პერსონიფიკაციად მიიჩნევს. განსხვავებული ინტერპრეტაციით კი, ფიგურა ჯვარცმის კომპოზიციისთვის ჩვეული ადამის გამოსახულების პერსონიფიკაცია უნდა იყოს.

მოხსენებაში ახლებურად იქნება გააზრებული ჯვარცმის ეს უნიკალური იკონოგრაფია. გამოიკვეთა, რომ მისი რთული ვიზუალური სინტაქსის გასაშიფრად, საჭიროა როგორც კომპოზიციის შემავალი ყველა კომპონენტის ერთ მთლიან სისტემად გააზრება, ისე იმ ისტორიულ-პოლიტიკური კონტექსტის გათვალისწინება, რომლის დროსაც გახდა შესაძლებელი ასეთი ცვლილებების შეტანა ჯვარცმის იკონოგრაფიაში. ასეთი ანალიზი საშუალებას იძლევა, გამოითქვას ახალი მოსაზრება ჯვარცმის შესრულების თარიღისა და სავარაუდო დამკვეთის შესახებ.

ლიტერატურა:

Goldschmidt, A. & Weitzmann, K. (1934). *Die byzantinischen Elfenbeinskulpturen des X.-XIII, Jarhunderts*, vol.II, Berlin, Cassirer.

Frazer, M. (1994). "Hades Stabbed by the Cross of Christ." *Metropolitan Museum Journal*, Vol. 9, 153-161.

Klein, H. A. (2004). "Eastern Objects and Western Desires: Relics and Reliquaries between Byzantium and the West." *Dumbarton Oaks Pa-*

pers, 58, 283-314. Dumbarton Oaks research Library and Collection, Washington D.C.

Markopoulos, A. (2012). "The Ideology of War in the Military Harangues of Constantine Porphyrogenetos." In J. Koder/I. Stouraitis (eds.) *Byzantine War Ideology Between Roman Imperial Concept and Christian Religion*. (Akten des Internationalen Symposiums, Wien,19-21,2011), 47-56. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Denkschriften, 452.

Oikonomides, N. (1995). "The Concept of Holy War and Two Tenth-Century Byzantine Ivories." *Peace and War in Byzantium. Essays in honor of George T. Dennis, S. J.*, eds. T. S. Miller & J. Nesbitt. 62-86. The Catholic University of America Press.

McGeer, E. (1995). *Showing the dragon's teeth: Byzantine warfare in the tenth century*. Dumbarton Oaks research Library and Collection, Washington D.C.

Nelson, R.S (2011-2012). "And So, With the Help of God": The Byzantine Art of War in the Tenth Century." *Dumbarton Oaks Papers*, 65/66, 169-192. Dumbarton Oaks research Library and Collection, Washington D.C.

Pentcheva, B.V. (2007). "Containers of Power: Eunuch and Reliquaries in Byzantium." *Journal of Anthropology and Aesthetics*, 51, 109-20. University of Chicago Press.

Pentcheva, B.V. (2006). *Icons and Power: Mother of God in Byzantium*. 61-109. The Pennsylvania State University Press, University Park: PA.

The rapid military successes of the Muslims, who at the beginning of the eighth century were able to subdue the lands of the Middle East and North Africa posed a great threat to the Byzantine Empire. The Empire's failed attempt to regain territories lost in the wars demonstrated the weakness of Byzantine war ideology and the need to revise the concept of war.

A changed ideology was formed by the end of the IX century, during the rule of the Macedonian dynasty, and especially during the reign of Byzantine Emperor Constantine VII Porphyrogenetus (945-959).

The changes in rhetoric had a reflection in Byzantine visual media. The religious iconography underwent a significant conceptual change and acquired a semantic meaning of war.

The paper analyzes Byzantine ivory plaque from the Metropolitan Museum of Art, which is only surviving portion of a triptych whose wings are now missing. The plaque's iconography is unique among the surviving Byzantine representations of the Crucifixion and no other related images survive.

While the crucified Christ, Virgin, St John and the two angels are frequent elements of the iconography of Crucifixion, there are unusual iconographic details. First of all is unique depiction of the reclining figure at the foot of the cross whose belly is pierced by Christ's cross. The scholarly discussion has been concentrated on this remarkable innovation. Some identified it as Hades- the god of the underworld, another as Adam-a usual image of the Crucifixion iconography.

The paper will offer a new analyze of this unique iconography. It will show that to decipher its complex visual syntax, it is necessary to understand the components of the composition as a whole system, as well as to take into account the historical and political context in which such changes in the crucifixion iconography were made. The paper offers a new opinion on the date and the possible donor of the ivory plaque.

References:

Goldschmidt, A. and Weitzmann, K. (1934). *Die byzantinischen Elfenbeinskulpturen des X.-XIII, Jarhunderts*, vol.II, Berlin, Cassirer.

Frazer, M. (1994). "Hades Stabbed by the Cross of Christ." *Metropolitan Museum Journal*, Vol. 9, 153-161.

- Klein, H. A. (2004).** "Eastern Objects and Western Desires: Relics and Reliquaries between Byzantium and the West." *Dumbarton Oaks Papers*, 58, 283-314. Dumbarton Oaks research Library and Collection, Washington D.C.
- Markopoulos, A. (2012).** "The Ideology of War in the Military Harangues of Constantine Porphyrogenetos." In J. Koder/I. Stouraitis (eds.) *Byzantine War Ideology Between Roman Imperial Concept and Christian Religion. (Akten des Internationalen Symposiums, Wien,19,-21,2011)*, 47-56. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Denkschriften, 452.
- Oikonomides, N. (1995).** "The Concept of Holy War and Two Tenth-Century Byzantine Ivories." *Peace and War in Byzantium. Essays in honor of George T. Dennis, S. J.*, eds. T. S. Miller & J. Nesbitt. 62-86. The Catholic University of America Press.
- McGeer, E. (1995).** *Showing the dragon's teeth: Byzantine warfare in the tenth century.* Dumbarton Oaks research Library and Collection, Washington D.C.
- Nelson, R.S (2011-2012).** "And So, With the Help of God": The Byzantine Art of War in the Tenth Century." *Dumbarton Oaks Papers*, 65/66, 169-192. Dumbarton Oaks research Library and Collection, Washington D.C.
- Pentcheva, B.V. (2007).** "Containers of Power: Eunuch and Reliquaries in Byzantium." *Journal of Anthropology and Aesthetics*, 51, 109-20. University of Chicago Press.
- Pentcheva, B.V. (2006).** *Icons and Power: Mother of God in Byzantium.* 61-109. The Pennsylvania State University Press, University Park: PA.